

A Study of the Security Consequences of Attracting Foreign Direct Investment to the Islamic Republic of Iran¹

Shahram Saadatmand¹, Hossein Ahmadi², Masoud Hemmat³

¹ PhD., Student, Faculty of Humanities, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran. shhramsadtmnd@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Humanities, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran (**Corresponding author**). ahmadi@iichs.ir

³ Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran. mhemmat@iaush.ac.ir

Abstract

The purpose of the present research is to study security consequences of attracting foreign direct investment to the Islamic Republic of Iran. The research method is descriptive-analytic and it emphasizes on the hypothesis that in addition to the advantages of attracting foreign direct investment to the country, the security consequences of this issue are among some of the most effective factors on how much foreign direct investments are attracted to the Islamic Republic of Iran. The research results reveal that efficient management and accurate planning by the executive organizations and the economic diplomacy in the country would moderate security concerns and thus attracting foreign direct investment can foster national security and solidarity in the country.

Keywords: National Security, Foreign Investment, Economic Sanction, Economic Development, Foreign Business, Economic Policy.

1. Received: 2022/10/11 ; Received in revised form: 2022/11/13 ; Accepted: 2022/11/25 ; Published online: 2022/12/22

DOI: 10.22034/sej.2023.1974642.1522

© the authors

<http://se.journal.qom-iau.ac.ir/>

Publisher: Qom Islamic Azad University

بررسی پیامدهای امنیتی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جمهوری اسلامی ایران^۱

شهرام سعادت‌مند^۱، حسین احمدی^۲، مسعود همت^۳

^۱ دانشجوی دکتری، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران.

shhramsadtmd@gmail.com

^۲ استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران

ahmadi@iichs.ir. (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران.

mhemmat@iaush.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی پیامدهای امنیتی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. روش توصیفی-تحلیلی بوده و بر این فرضیه تأکید دارد که در کنار مزایای ورود و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور، پیامدهای امنیتی ناشی از به‌کارگیری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در جمهوری اسلامی ایران بوده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با اعمال مدیریت موثر و برنامه‌ریزی‌های دقیق توسط دستگاه‌های اجرایی و نیز بهره‌گیری از دیپلماسی اقتصادی کشور، علاوه بر کاهش نگرانی‌های امنیتی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند موجبات افزایش امنیت ملی و اقتدار کشور را نیز فراهم نماید.

کلیدواژه‌ها: امنیت ملی، سرمایه‌گذاری خارجی، تحریم‌های اقتصادی، توسعه اقتصادی، تجارت خارجی، سیاست اقتصادی.

۱. مقدمه

امروزه نقش توسعه اقتصادی در تقویت امنیت ملی کشورها در منطقه و نظام بین‌الملل بر کسی پوشیده نیست. در این راستا، از چند دهه گذشته تأمین منابع مالی بین‌المللی به‌ویژه جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌عنوان جایگزین روش‌های قرضی و وام، از مهم‌ترین ضروریات برنامه‌های توسعه‌ای کشورها محسوب می‌شده است. اکثر کشورهای در حال توسعه، برای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی پایدار با مشکل کمبود منابع سرمایه‌گذاری روبه‌رو هستند و تلاش می‌کنند عوامل تأثیرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را شناسایی و زمینه‌های جذب آن‌ها را فراهم نمایند. این امر به کشورهای میزبان نیز فرصت بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی، رشد اقتصادی، اشتغال‌زایی و دستیابی به دانش و فناوری روز برای تولید کالاهای رقابتی در عرصه بین‌المللی را می‌دهد که نهایتاً می‌تواند به افزایش قدرت و امنیت ملی نیز منجر شود.

در همه کشورهای جهان نقش بی‌بدیل سرمایه به‌عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی، در میان نظریه‌پردازان الگوهای رشد اقتصادی مورد قبول قرار گرفته است. از سوی دیگر، نگرانی از تهدید امنیت ملی از طریق ورود سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی، در میان کشورها به‌ویژه در زمان بروز جنگ و تحریم‌های اقتصادی همواره وجود داشته است و لذا کشورهای میزبان همواره در تلاش بوده‌اند تا میان حفظ امنیت ملی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی تعادل برقرار کنند. برخی از صاحب‌نظران، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را ابزاری برای افزایش رقابت، تکنولوژی، نوآوری و خودکفایی می‌دانند که در مقابل، برخی دیگر از صاحب‌نظران، جذب سرمایه‌گذاری خارجی را وابستگی اقتصادی و سیاسی و دارای آثار منفی بر امنیت ملی می‌دانند و با ورود آن مخالف هستند. روش پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات از نوع مطالعات کتابخانه‌ای است. با توجه به برنامه‌ریزی‌های صورت‌گرفته در کشور در خصوص تأمین منابع مالی بین‌المللی از طریق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی)، نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که در صورت اعمال مدیریت مؤثر، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند موجبات افزایش امنیت ملی و اقتدار کشور را فراهم نماید.

۲. اهداف پژوهش

هدف اصلی این تحقیق، بررسی پیامدهای امنیتی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در

جمهوری اسلامی ایران با در نظر گرفتن سیر تاریخی ورود سرمایه‌گذاری خارجی (به‌ویژه پس از تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۸۱) در کشور می‌باشد. این پژوهش قصد دارد تا به این پرسش اساسی پاسخ دهد که جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و آزادی ورود سرمایه به جمهوری اسلامی ایران، چه پیامدهای امنیتی (تهدیدها و فرصت‌ها) برای کشورمان به‌دنبال داشته است؟

۳. فرضیه پژوهش

فرضیه پژوهش بر این محور تأکید دارد که ملاحظات و دغدغه حفظ امنیت ملی، از پیامدهای امنیتی اثرگذار بر کاهش میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جمهوری اسلامی ایران بوده است. در همین راستا، این پژوهش درصدد است تا ظرفیت‌های داخلی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را با در نظر گرفتن پیامدهای امنیتی ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که حاوی تهدیدها و فرصت‌هایی برای امنیت ملی کشورمان می‌باشد، تبیین نماید.

۴. پیشینه و نوآوری پژوهش

در محتوای ادبیات علمی کشورمان، مطالعات فراوانی درخصوص تأثیر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی، افزایش تولید ناخالص ملی، کاهش وابستگی به نفت، ورود فناوری و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی وجود دارد، اما مطالعاتی که به ارزیابی رابطه میان متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با متغیرهای مناقشه، امنیت و یا صلح پرداخته باشند، بسیار اندک است. لذا، این پژوهش قصد دارد تا با برخورداری از تجارب اجرایی و عملیاتی نگارنده (دو دهه فعالیت اجرایی در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی وزارت اقتصاد و دارایی) و با بهره‌گیری از برخی منابع مهم و درخور توجه، به بررسی رابطه میان متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با متغیر امنیت بپردازد.

وارسته (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی اثرات سرمایه‌گذاری خارجی بر کشورهای مبدأ و میزان پرداخته و تأثیرات سرمایه‌گذاری خارجی بر رشد و رفاه اقتصادی و محیط زیست را مورد بررسی قرار داده است. نویسنده در این پژوهش، بخش قابل توجهی از پیشرفت‌های تکنولوژیکی در کشورها را به جذب سرمایه‌گذاری خارجی از سوی آن‌ها مرتبط می‌داند.

حسین‌پور (۱۳۹۵)، پژوهشی در راستای تبیین نحوه بهره‌گیری مطلوب از دیپلماسی اقتصادی در عرصه سیاست خارجی دارد و دیپلماسی اقتصادی را مکمل دیپلماسی سیاسی می‌داند. نویسنده در این کتاب، به منافع و زیان‌های سرمایه‌گذاری خارجی اشاره نموده و نظارت و مراقبت از

سرمایه‌گذاری را در چارچوب وظایف دولت، مورد بررسی و تبیین قرار می‌دهد. بهکیش (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «اقتصاد ایران در بستر جهانی‌شدن»، به تبیین توسعه اقتصادی در بستر جهانی‌شدن و تجربه جهانی‌شدن اقتصاد در کشورهای در حال توسعه می‌پردازد و پیامدهای آن را بر کشورهای مذکور مورد بررسی قرار می‌دهد. در بخش سوم این کتاب، نویسنده با تجزیه و تحلیل ابزارهای جهانی‌شدن و اقتصاد ایران، به بررسی روند سرمایه‌گذاری خارجی و جهانی‌شدن می‌پردازد و در پایان نیز پیشنهاداتی در زمینه تدوین استراتژی اقتصادی به‌ویژه در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی ارائه می‌نماید.

مجموعه مقالات «تأمین منابع مالی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» با تأکید بر روش‌ها، ابزارها و زیرساخت‌ها (۱۳۹۲)، به شیوه‌ها و روش‌های تأمین مالی خارجی و بررسی زیرساخت‌های قانونی، مقرراتی و حقوقی آن می‌پردازد و روش‌های فرصت‌یابی و بازاریابی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را نیز تبیین می‌کند.

کنزشتاین^۱ (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «فرهنگ امنیت ملی»، دیدگاهی جامعه‌شناختی در مورد سیاست امنیت ملی ارائه می‌دهد. کتاب مذکور، موضوعات سیاسی و حوزه‌های تجربی‌ای را برمی‌گزیند که دیدگاه‌های ریشه‌دار و قدیمی در حوزه امنیت ملی را مورد تأیید قرار می‌دهند.

جعفری (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «ابعاد امنیت ملی با ملاحظاتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» و همچنین کتاب «امنیت در قرآن با رویکردی تفسیری تبیینی» اثر چشمه‌نور (۱۴۰۱)، با بررسی موضوعات مرتبط با تعریف امنیت ملی و جایگاه کشورمان به‌ویژه با بهره‌گیری از رویکرد اسلامی و ملی امنیت ملی، به موضوع امنیت اقتصادی و تبیین مؤلفه‌های آن می‌پردازند.

۵. مفاهیم نظری پژوهش

۵-۱. سرمایه‌گذاری خارجی

عصر جدید، عصر درهم‌تندگی و اتصال بازیگران به زنجیره‌های تولید ارزش و ثروت است که میزان توسعه اقتصادی و قدرت آن‌ها را تعیین می‌کند. این درهم‌تندگی‌ها، سرنوشت سطح توسعه اقتصادی هر یک از کنشگران را توضیح می‌دهد (شیرغلامی، ۱۴۰۰، ص ۵۶).

طبق تعریف آنکتاد^۲، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به مفهوم به‌کارگیری منابع مالی در طرح یا

1. Peter. j. keneshtain

2. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

شرکت بوده، به نحوی که متضمن مناسبات بلندمدت باشد، سرمایه‌گذار به منفعت دائمی بیندیشد، از سودهای آن بهره‌مند باشد، متضمن پذیرش ریسک برای سرمایه‌گذار باشد، برگشت منافع و سود حاصل از عملکرد اقتصادی طرح به سرمایه‌گذار صورت پذیرد، متضمن تضمین‌های بانکی نباشد، در کشوری غیر از موطن اصلی سرمایه‌گذار صورت پذیرد و حق رأی مؤثر در تصمیم‌گیری در مدیریت شرکت را نیز داشته باشد. تأمین منابع مالی بین‌المللی و هم‌پیوندی آن با سرمایه‌های ملی به‌منظور اجرای طرح‌های توسعه‌ای، زیربنایی و اقتصادی، یکی از دغدغه‌های مهم برنامه‌ریزان توسعه ملی و صاحبان بنگاه‌های اقتصادی می‌باشد (سازمان سرمایه‌گذاری، ۱۳۹۲، ص ۴).

اکثر نظریات از حیث طرفداری و یا مخالفت با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به سه دسته تقسیم‌بندی می‌شوند:

دسته اول معتقدند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در پی کسب قدرت سیاسی و اقتصادی در کشوری است که در آن اقدام به سرمایه‌گذاری می‌کند و حتی ویژگی‌های فرهنگی منحصر به فرد کشور میزبان را نیز ویران می‌سازد. فعالیت شرکت‌های چندملیتی این خطر را دارد که بر روی تراز پرداخت‌ها در طولانی مدت آثار منفی به جای گذارد. امروزه این تفکر در اقلیت بوده و اغلب آن‌ها در نظریات خود تعدیل ایجاد نموده‌اند (ژویارد و همکاران، ۱۳۶۷، ص ۷۷).

نظریه‌پردازان گروه دوم که اغلب از طرفداران دیدگاه بازار آزاد هستند، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تأیید می‌کنند و اعتقاد دارند نباید مانعی در مقابل جریان آزاد سرمایه‌گذاری بین کشورها وجود داشته باشد.

گروه سوم نیز که دارای دیدگاه پراگماتیستی^۱ و میانه‌رو هستند، اعتقاد دارند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فواید و هزینه‌هایی به همراه دارد و لذا باید به منافع و هزینه‌های آن توجه و از سرمایه‌گذاری‌ها به خوبی حمایت شود تا منافع آن‌ها بیش از هزینه‌های آن‌ها گردد.

در مجموع، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی براساس سه نظریه اصلی شکل گرفته است:

۱. نظریه بازار سرمایه بین‌المللی^۲؛

۲. نظریه بنگاه^۳؛

1. Pragmatism

2. International capital market theory

3. Theory of the firm

۳. نظریه تجارت جهانی^۱.

در نظریه‌های نئوکلاسیک، نظریه «نرخ‌های بازدهی متفاوت» در اواخر دهه ۱۹۵۰ مطرح گردید. این نظریه استدلال می‌کند سرمایه به جایی می‌رود که نرخ بالاتری از بازگشت سرمایه وجود داشته باشد و کاهش ریسک ناشی از سرمایه‌گذاری را به‌عنوان دلیل جریان سرمایه مطرح می‌نماید. نظریه «تولید و اندازه بازار» نیز حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را با اندازه بازار کشورها مرتبط می‌داند (Glauco & Kelvin, 2004).

۱-۱-۵. وضعیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۳۷۲ تا ۱۴۰۱

پس از گذشت سال‌ها از ورود سرمایه‌گذاری خارجی به ایران، ابتدا با تصویب قانون «جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی»، در سال ۱۳۳۴ میزان ثبت شرکت‌ها با سهامداران و سرمایه‌گذاران خصوصی خارجی در ایران افزایش یافت، به طوری که در سال‌های ۱۳۳۲ و ۱۳۳۴ به ترتیب ۱۰ و ۳۱ شرکت جدید به ثبت رسید. در نتیجه، مجموعاً در این دوره ۱۶۷ شرکت ایرانی با سهامداران خصوصی خارجی به ثبت رسیده است (انصاری، ۱۳۷۲، ص ۲۷۱-۲۷۲).

پس از انقلاب اسلامی ایران و با پایان جنگ، برنامه‌های بازسازی اقتصادی ایران و اهداف کشور براساس برنامه‌های پنج‌ساله اول و دوم سبب شد استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی مجدداً مورد توجه قرار گیرد. سیر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۷۲ نشان می‌دهد با وجود توجه مسئولان در امر جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ایران موفقیت چندانی در این زمینه کسب نکرده است.

به طور کلی، در طول این دوره مجموعاً مبلغ ۸۶۸/۴ میلیون دلار سرمایه خارجی وارد کشور شده و در دوره‌ای که نظام شناور ارز در اقتصاد کشور حاکم بود، بالاترین حجم سرمایه خارجی به کشور وارد شده است (۱۳۷۳-۱۳۷۴). با تثبیت نظام ارزی در کشور در سال ۱۳۷۴، ورود سرمایه‌های خارجی به کشور افت شدیدی پیدا کرد، به طوری که از مبلغ ۲۵۱/۲ میلیون دلار در سال ۱۳۷۴ به مبلغ ۱۳۲/۳ میلیون دلار در سال ۱۳۷۵ کاهش یافت (کاظمی، ۱۳۸۴، ص ۱۱۴).

همچنین در راستای جذب بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، قانون «تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی» در سال ۱۳۸۱ به تصویب رسید و جانشین قانون «جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی» مصوب سال ۱۳۳۴ گردید و برخی از ابهامات را برطرف و روند جذب

سرمایه‌گذاری در ایران را شتاب بخشید که به نوبه خود، نسبت به قانون قبلی از نکات مثبت و مشوق‌های بیشتری برای جلب سرمایه‌گذاری خارجی برخوردار است.

۵-۱-۲. قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب سال ۱۳۸۱ و قانون برنامه

ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

در سال ۱۳۸۱ با انجام اصلاحات ساختاری در اقتصاد کشور، قانون «تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی» مورد تصویب مجلس قرار گرفت و متعاقباً جانشین قانون سال ۱۳۳۴ گردید. مزیت‌های قانون سال ۱۳۸۱ عبارتند از: امکان حل و فصل اختلافات در مجامع بین‌المللی، فرآیند کوتاه و سریع پذیرش و تصویب سرمایه‌گذاری خارجی، امکان گسترش حوزه فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در زیرساخت‌ها، ایجاد مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی، پذیرفتن سرمایه‌گذاری دولت‌های خارجی در ایران، امکان سرمایه‌گذاری مجدد سود حاصل از سرمایه‌گذاری خارجی و... (میروسی، ۱۳۹۳، ص ۲۸ - ۲۹).

همچنین در ماده ۴ قانون برنامه ششم توسعه، تکالیف در حوزه تأمین مالی خارجی، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طول برنامه ششم توسعه را ۷۵ میلیارد دلار (متوسط سالیانه ۱۵ میلیارد دلار) پیش‌بینی و هدف‌گذاری کمی نموده است که به شرح جدول (۱) می‌باشد.

جدول ۱- منابع مالی سالانه سرمایه‌گذاری برنامه ششم توسعه
به تفکیک روش‌های مختلف (هزار میلیارد ریال)

عنوان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۴۰۰	سهم در برنامه
تأمین مالی و سرمایه‌گذاری خارجی	۶۲/۵	۲۹۹	۱۵۷۵	۲۵/۳

۵-۱-۳. سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی

اقتصاد مقاومتی

براساس سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ (ابلاغیه مقام معظم رهبری)، کشورهای توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب‌غربی با ویژگی‌های اصلی توسعه مبتنی بر دانایی و تعامل فعال با اقتصاد جهانی ترسیم شده‌اند. از این‌رو، اهداف کلان اقتصادی کشور جز با کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی، گسترش صادرات و بهره‌برداری از کلیه پتانسیل‌ها و امتیازات بالقوه کشور ممکن نخواهد بود و جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ابزاری برای رسیدن به اهداف موصوف تلقی می‌گردد. اهداف و رویکرد کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری که در تکمیل سیاست‌های کلی

اصل ۴۴ قانون اساسی و راهبردهای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ است، سعی در تدوین حلقه‌های اجرایی این اسناد دارد. اصول کلی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، سعی در شناسایی چالش اصلی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران یعنی وابستگی به درآمدهای نفتی و رفع آسیب‌های مرتبط با آن را دارد. لذا کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور مطابق با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (بند ۱۲)، به صورت ذیل برنامه‌ریزی می‌شود:

- مشارکت با کشورهای منطقه و جهان و بسط همکاری با همسایگان از طریق توسعه پیوندهای راهبری؛

- حمایت از اهداف اقتصادی با بهره‌گیری از دیپلماسی؛

- بهره‌گیری از ظرفیت‌های سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی.

بخش سوم بند (۱۰) نیز مؤکداً به توسعه صادرات با روش تشویق سرمایه‌گذاری خارجی اشاره دارد (ابلاغیه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲: بند ۱۰-۱۲)

۶. امنیت ملی و امنیت اقتصادی

ریشه امنیت در لغت از «امن»، «استیمان»، «ایمان» و «ایمنی» است که به مفهوم اطمینان و آرامش بخشیدن در برابر خوف، ترس، نگرانی و ناآرامی می‌باشد. به عبارت دیگر، امنیت را به اطمینان و فقدان خوف تفسیر و تعریف نموده‌اند که تا حدود زیادی به واقعیت نزدیک بوده و شامل دو بُعد ایجابی و سلبی در تعریف امنیت می‌باشد. در اصطلاح سیاسی و حقوقی، امنیت به «حالت فراغت از هرگونه تهدید یا حمله و نیز آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله گفته می‌شود» (خسروی، ۱۳۹۶، ص ۴۵-۴۶). حفظ امنیت ملی از جمله مصالح عالی است که به اعتقاد آدام اسمیت^۱، حفظ آن مهم‌تر از ثروت و دارایی است (Dunning & Lundan, 2008, p.172). رابرت ماندل^۲ معتقد است که «امنیت به لحاظ مفهومی، چهره‌ای متغیر دارد و ارائه تعریفی کامل از امنیت مستلزم بررسی و تحقیق درخصوص مفاهیم کلیدی چون قدرت، تهدید و اتحاد است» (ماندل، ۱۳۷۷، ص ۲۲).

امروزه هم اثرگذاری و هم اثرپذیری امنیت از اقتصاد، سیاست، فرهنگ، فناوری و ابعاد مختلف جامعه انسانی و جامعه بین‌المللی، به نقش امنیت جایگاهی بنیادین بخشیده و اندیشمندان و

1. Adam Smith

2. Robert. A. Mundell

برنامه‌ریزان اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و نظامی را در گذشته و حال به تأمل در آن واداشته است. امنیت در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها و مؤلفه‌های توسعه‌یافتگی کشورها است، به طوری که اگر امنیت نباشد، سرمایه‌گذار چه داخلی و چه خارجی اعتماد نمی‌کند که در تولید سرمایه‌گذاری کند. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و امنیت ملی، رابطه‌ای چندسویه دارند؛ از یک سو، ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از جهات مختلف می‌تواند به تقویت جنبه‌های اقتصادی امنیت ملی کشورمان کمک کند و از سوی دیگر، ملاحظات امنیت ملی می‌تواند اعمال محدودیت بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را توجیه نماید.

آرنولد و لفرز^۱ می‌گویند: «امنیت ملی یعنی دستیابی به شرایطی که به یک کشور امکان دهد از تهدیدهای بالقوه یا بالفعل خارجی و نفوذ سیاسی و اقتصادی بیگانه در امان باشد و در راه پیشبرد امر توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی و تأمین وحدت و موجودیت کشور و رفاه عامه فارغ از مداخله بیگانه، گام بردارد» (جعفری، ۱۳۹۱، ص ۲۵). امنیت پایدار ملی در شرایط و فضایی تحقق می‌یابد که یک ملت در آن شرایط می‌تواند ارزش‌های حیاتی خود را به صورت مداوم حفظ کند و اهداف ملی خود در ابعاد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی را در افق آینده قابل تحقق ببیند (فیروزآبادی، ۱۳۹۱، ص ۲۴).

از دیدگاه سنتی، امنیت ملی راه جلوگیری از تهدید و استفاده و کنترل نظامی است، اما رهیافت جدید تأکید بیشتری بر جنبه‌های نرم‌افزاری آن دارد و ابعاد دیگری از امنیت از جمله امنیت اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و زیست‌محیطی اهمیت بالاتری از ابعاد نظامی امنیت پیدا کرده است. امنیت اقتصادی، یکی از نگرانی‌های مهم دولت‌ها است که دو سو دارد، ابتدا به تحکیم بنیان‌های اقتصاد ملی و سپس رهانیدن آن از آسیب وابستگی به کشورهای دیگر مربوط می‌شود (جعفری، ۱۳۹۱، ص ۲۲). سه رکن اصلی امنیت اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص توسعه‌یافتگی عبارتند از: امنیت سرمایه‌گذاری؛ امنیت اشتغال و درآمد؛ امنیت سرمایه و تضمین حقوق مالکیت. تأمین استقلال اقتصادی کشورهای در حال توسعه، از مهم‌ترین شرایط پیشبرد امنیت ملی آن‌ها است. در این خصوص، توسعه اقتصادی مهم‌ترین نقش را در تأمین امنیت اقتصادی ایفا می‌کند (تودارو^۲، ۱۳۷۷، ص ۶).

1. Arnold. O. Wolfers

2. Michael Paul Todaro

۷. الزامات امنیتی جهت ورود سرمایه‌گذاری خارجی

۷-۱. برقراری امنیت فیزیکی

براساس مفاد ۱۶ الی ۲۰ آیین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، نماینده نیروی انتظامی عهده‌دار حمایت‌های اداری، قانونی و انتظامی از سرمایه‌گذاران خارجی و تأمین امنیت افراد و سرمایه‌گذاران در کنار ثبات سیاسی حکومت می‌باشد.

۷-۲. تأمین امنیت تقنینی و مقرراتی

وجود قوانین و مقررات حمایتگر، از ضروریات امنیت سرمایه‌گذاری محسوب می‌شود. قوانین و مقررات مناسب، قوانینی هستند که شفاف، باثبات، منطقی، هماهنگ با روح رقابت و بهبوددهنده محیط کسب‌وکار باشند. با انجام اصلاحات در ساختار اقتصادی کشور، قانون «تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی» در سال ۱۳۸۱ تصویب و جانشین قانون مصوب سال ۱۳۳۴ گردید.

۷-۳. برقراری امنیت اداری و قضایی

مطابق با ماده ۱۹ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، اختلافات بین دولت و سرمایه‌گذاران خارجی درخصوص سرمایه‌گذاری‌های موضوع این قانون، چنانچه از طریق مذاکره حل‌وفصل نگردد، در دادگاه‌های داخلی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد، مگر آنکه در قانون موافقت‌نامه دوجانبه سرمایه‌گذاری، با دولت متبوع سرمایه‌گذار خارجی در مورد شیوه دیگری از حل‌وفصل اختلافات توافق شده باشد.

۷-۴. برقراری امنیت اقتصادی

در اقتصاد سالم، هدف دولت ایجاد بازارهایی براساس رقابت بوده و اقتضای سلامت اقتصادی این است که مشکلاتی که موجبات فساد و موانع پیش روی سرمایه‌گذاری هستند، شناسایی و به‌سرعت حذف شوند. در واقع، برخی عدم هماهنگی‌ها و مداخلات دستوری در اقتصاد به‌ویژه در قیمت‌گذاری‌های به‌یکباره ارزی، مواد اولیه، نرخ برق، آب، گاز و برخی خدمات مورد استفاده در فرآیند تولید، می‌تواند موجبات کاهش انگیزه در تولید و سرمایه‌گذاری را فراهم نماید. در همین راستا، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت را موظف به پی‌ریزی اقتصادی و عادلانه طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه، رفع فقر و برطرف نمودن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار، بهداشت، تعمیم بیمه و تأمین خودکفایی در علوم و فنون، صنعت و کشاورزی کرده است (خسروی، ۱۳۹۶، ص ۱۳-۱۴).

۸. پیامدهای امنیتی ورود سرمایه‌گذاری خارجی

همان‌گونه که گفته شد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارای پیامدهای مختلفی در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی است. جذب سرمایه‌گذاری خارجی، در ایجاد امنیت اقتصادی و تقویت امنیت ملی کشورها نقش مهمی دارد. برخی مخالفین جذب سرمایه‌گذاری خارجی معتقدند که سرمایه‌گذاری موجب کاهش سرمایه‌گذاری داخلی شده و با استفاده از سیستم انتقال قیمت می‌تواند موجب برخورداری از رانت در کشور میزبان گردد. همچنین شرکت‌های چندملیتی از طریق ایجاد وابستگی اقتصادی و سیاسی به قدرت‌های بزرگ، تهدیدی جدی علیه منافع ملی خواهند بود. لذا، دولت‌ها باید در کنترل و نظارت بر فعالیت سرمایه‌گذاری خارجی در کشور تلاش نمایند.

در برخی کشورها، بررسی‌ها و سیاست‌گذاری‌های زیادی درخصوص پیامدهای امنیتی ورود سرمایه‌های خارجی صورت پذیرفته است. در آمریکا، جهت کنترل پیامدهای سرمایه‌گذاری خارجی بر امنیت ملی، کمیته‌ای با عنوان «کمیته سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» در سال ۱۹۷۵ توسط رئیس‌جمهور ایجاد شد. رئیس‌جمهور ریگان^۱، مسئولیت‌ها و اختیارات خود را به کمیته سرمایه‌گذاری خارجی واگذار نمود.^۲ در استرالیا نیز تصمیم‌گیری در مورد اینکه آیا سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، منافع و امنیت ملی این کشور را تهدید می‌کند، بر عهده هیأت مدیره بررسی سرمایه‌گذاری خارجی که بخش مشورتی دولت است، قرار دارد. نتایج بررسی‌های این هیأت مشاور درباره سرمایه‌گذاری خارجی، به دولت استرالیا ارائه می‌شود (Bath, 2013, p.3).

به موجب ماده ۲ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب سال ۱۳۸۱ مجلس شورای اسلامی، شرایط متعددی برای پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی بیان شده است، از جمله عدم تهدید امنیت ملی که این شرط می‌تواند به تنهایی یا در کنار دیگر شرایط ارزیابی گردد (پوراسماعیلی و شیروی، ۱۳۹۲، ص ۴۳).

در همین راستا، براساس بند (ب) ماده ۲ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی کشورمان، یکی از شروط پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی این است که موجب تهدید امنیت ملی و منافع عمومی، تخریب محیط‌زیست، اخلاف در اقتصاد کشور و تضییع تولیدات مبتنی بر

1. Ronald Wilson Reagan

2. <https://heinonline.org>

سرمایه‌گذاری‌های داخلی نشود. همچنین براساس ماده ۶ قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، رسیدگی به درخواست‌های سرمایه‌گذاری خارجی بر عهده هیأت سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد (قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، ۱۳۸۱، ص ۳).

۸-۱. پیامدهای منفی امنیتی

۸-۱-۱. خطر ایجاد وابستگی (نفی سلطه در قاعده نفی سبیل)

در ادبیات امنیت اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی بدون توجه به تبعات منفی آن همواره یکی از بسترهای اصلی نفوذ اقتصادی در کشورهاست (Morgan & Oldenski, 2013, p.60). ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند ابزار سلطه و فشار بر کشور را فراهم نماید. ورشکستگی کشورهای آسیای جنوب شرقی به‌ویژه مالزی در اواخر دهه ۹۰ میلادی، نمونه بارز آن است و نباید اجازه داد که سرمایه‌گذاری خارجی برای کشور تعیین تکلیف کند. لذا، از نظر فقهی (قاعده نفی سبیل)، به دلیل ایجاد سلطه و وابستگی، جذب این سرمایه‌گذاری‌ها کاملاً اشکال دارد. براساس نص صریح قرآن، خداوند سلطه کفار بر مسلمانان را قبول نخواهد کرد. امام خمینی (ره) می‌فرماید: «اگر ما مسامحه بکنیم و وابسته به خارج باشیم، این وابستگی اقتصادی به خارج، قهراً وابستگی سیاسی و نیز اجتماعی می‌آورد و ما همان اسیرهایی خواهیم بود که بودیم و بر ما همانا حکومت خواهند کرد که کردند» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱۰، ص ۴۰-۴۱).

اکثر کشورها خواه از طریق مصوبات مشخص پارلمانی و یا تحت عنوان اصول کلی مانند مقتضیات امنیت ملی، محدودیت‌هایی را نسبت به ورود سرمایه‌گذاری به بخش‌های معینی همچنان حفظ نموده‌اند. لذا، گردش بدون محدودیت سرمایه، علت بسیاری از بحران‌ها شناخته شده است (دهدار، ۱۳۸۶، ص ۱۲-۱۷).

در مکتب اقتصاد اسلامی نیز اعتقاد بر محدودیت در تجارت وجود دارد. آیت‌الله محمدباقر صدر ساختمان عمومی اقتصاد اسلامی را متشکل از سه اصل مالکیت، آزادی اقتصادی و عدالت اجتماعی می‌داند. محدودیت‌هایی که بر این نظام وارد شده است، دو دسته محدودیت‌های ذاتی (در خروج سرمایه از امت اسلام) مانند قاعده نفی سبیل و محدودیت‌های عینی (در ورود سرمایه به امت اسلام) می‌تواند باشد (ضیایی و ملت، ۱۳۹۹، ص ۱۴۵).

قاعده نفی سبیل مبتنی بر اقتدار اسلام و اعتلای آن بر دیگر مکاتب است. به عبارت دیگر، ولایت کفار بر مسلمانان در اسلام جایز و پسندیده نیست. طبق این اصل، اگر در معاهده‌ای حیثیت دارالاسلام لحاظ نشده باشد، آن معاهده ملغی است و هر نوع نفوذ و سلطه کفار بر جوامع

اسلامی در حوزه‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی باید مسدود شود. براساس مصداق آیه شریفه ۱۴۱ سوره نساء، از جمله راه‌های سلطه کفار بر مؤمنان، سلطه اقتصادی است و خداوند هرگز کفار را بر مؤمنان مسلط قرار نداده است: «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمُ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعَكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء، ۱۴۱). این قاعده هرگونه کاری را که سلطه و نفوذ بیگانه را در پی داشته باشد، حرام و غیر مشروع می‌داند و مبارزه با آن را لازم و واجب می‌شمارد. بنابراین براساس این قاعده می‌توان گفت بسیاری از کارها در ارتباط با دولت‌ها و ملت‌های غرب و شرق، حرام است. این امور در ابعاد فرهنگی، اقتصادی، نظامی و اجتماعی مصادیق فراوان دارد. فروش نفت، خرید اجناسی که مظهر فرهنگ بی‌دینی است، خرید کالاهایی که سبب افزایش قدرت آنان می‌شود، اجازه برقراری پایگاه‌های نظامی، روی خوش نشان دادن به سفرا و دولتمردان آن‌ها و پذیرش مدهای مختلف در اشکال زندگی، نمونه‌هایی از این مصادیق هستند.

۸-۱-۲. تهدیدات و تحریم‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری (در راستای فشارهای سیاسی)

آسیب‌های اقتصادی می‌تواند زمینه نفوذ و دخالت‌های سیاسی و امنیتی را فراهم کرده و چهره دیگری از تهدیدهای امنیتی نسبت به استقلال کشور را نمایان کند. تهدیدات اقتصادی، اشکال متنوعی دارند که هرکدام با میزان و درجه خاصی، امنیت ملی یک کشور را به خطر می‌اندازد. تورم شدید، خروج سرمایه، وابستگی شدید به سایر کشورها در تولید کالاهای اساسی، نفوذ و سیطره سرمایه‌گذاران خارجی بر نظام اقتصادی، از دیگر تهدیدهای اقتصادی محسوب می‌گردند که اگرچه همه آن‌ها مستقیماً امنیت ملی را تهدید نمی‌کنند، اما می‌توانند با سایر تهدیدات همسو و هم‌افزا شوند (روحانی، ۱۳۸۹، ص ۴۰-۴۱). علی‌رغم اهمیت بسیار بالای مسائل اقتصادی در امنیت ملی، تهدیدات اقتصادی به‌ندرت مانند تهدیدات نظامی و سیاسی، خطر مستقیم و سریعی را متوجه سیستم ارزشی و اساسی مملکت می‌کند، چرا که تأثیر تهدیدات اقتصادی تدریجی است (سلمان خاکسار، ۱۳۹۰، ص ۱۵۲).

افزایش میزان ریسک سرمایه‌گذاری و به‌دنبال آن کاهش میزان جذب سرمایه‌گذاران خارجی، از تأثیرات مستقیم تحریم‌های اقتصادی است. با افزایش ریسک اقتصادی در کشور، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دوره‌های مختلف بعد از انقلاب اسلامی به‌ویژه با خروج ایالات متحده آمریکا از توافق برجام در سال ۱۳۹۸، کاهش یافته و شدت و دامنه تحریم‌های اقتصادی، در فعالیت‌های

تولیدی و سرمایه‌گذاری چالش‌های فراوانی را برای فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران خارجی در کشور ایجاد نموده است. یکی از مقولات مهم در استراتژی جذب سرمایه‌گذاری، کاهش ریسک^۱ و نااطمینانی^۲ است. شاخص ریسک کشوری، بیانگر اوضاع آن کشور از لحاظ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است و نشان می‌دهد تا چه حد می‌توان نسبت به بازگشت اصل و سود سرمایه‌گذاری در یک کشور اطمینان داشت (فراهانی، ۱۳۹۱، ص ۵).

بی‌ثباتی سیاسی و وجود فضای عدم اطمینان به واسطه تحریم‌های بین‌المللی، نه تنها شرکت‌های خارجی را در ورود به ایران دچار تردید می‌کند، بلکه ادامه فعالیت شرکت‌های خارجی فعال در بازار ایران را نیز با اختلال مواجه می‌نماید. با خروج بسیاری از چندملیتی‌های مهم غربی از صنایع ایران (به‌ویژه صنعت نفت)، فضای رقابتی محدود شده و عملاً گزینه‌های پیش‌روی ایران برای فعالیت بنگاه‌های توانمند خارجی نیز محدود می‌شود و این موضوع تأثیرات قابل‌توجهی به‌ویژه بر تولید نفت در ایران و انتقال تکنولوژی و دانش فنی به کشور داشته است.

۸-۲. پیامدهای مثبت امنیتی (فرصت‌ها) از طریق افزایش ضریب امنیت ملی و اقتصادی

رابطه میان امنیت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک‌طرفه نیست، همان‌طور که امنیت شرط لازم برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است، ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز در صورت برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند باعث افزایش امنیت اقتصادی در کشور شود. در راستای تحقق امنیت اقتصادی و امنیت ملی، هر اندازه منافع سرمایه‌گذاران بزرگ خارجی درگیر کشور شود، قدرت چانه‌زنی کشور در تصمیم‌گیری‌های بین‌المللی افزایش می‌یابد. همچنین اغلب کشورهای فاقد امکانات اقتصادی و نقدینگی کافی برای اجرای طرح‌های اقتصادی و رشد اقتصادی-صنعتی، از طریق جذب سرمایه‌های خارجی به دنبال رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی خود هستند. در همین راستا، دستیابی به وضعیت مطلوب اقتصادی می‌تواند به انسجام ملی، مشروعیت سیاسی و افزایش ظرفیت کسب حمایت‌های مردمی جهت دنبال کردن سایر اهداف ملی کمک کند. همچنین با توجه به ارتباط تنگاتنگی که میان توسعه اقتصادی و موفقیت سیاسی خارجی وجود دارد، اقتصاد قوی می‌تواند امنیت نظامی را نیز تأمین نماید (شهابی و فرهی، ۱۳۷۴، ص ۳۹-۵۵).

1. Risk

2. Uncertainty

براساس یافته‌های پیشنهادی آقای یگانه محلاتی، به این دلیل که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اکثر موارد اثر مثبت بر رشد اقتصادی دارد و پایدارتر است، لذا بهتر است هدف برنامه‌های جذب سرمایه خارجی بیشتر بر مبنای افزایش امنیت باشد. همچنین در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باید تأکید بر تشکیل شرکت‌های مشترک باشد تا از این طریق، توان مدیریتی و مهارت‌های فنی به واحدهای اقتصادی کشور انتقال یافته و امنیت سرمایه‌گذار به نحوی بیشتر تأمین گردد (وارسته، ۱۳۹۵، ص ۸۵).

در واقع، هرچه حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور افزایش یابد و این سرمایه‌ها به سوی بخش‌های زیربنایی هدایت شوند، احتمال بروز ناامنی و بی‌ثباتی در کشور (به دلیل فعالیت در راستای توسعه و اشتغال از سوی کشورهای سرمایه‌گذار) کاهش خواهد یافت و به هر میزان که کشورهای سرمایه‌گذار از قدرت و نفوذ بیشتری در سطح بین‌المللی برخوردار باشند، جریان سرمایه‌گذاری خارجی نیز بیشتر به سوی ایجاد ثبات و پایداری در کشور سوق داده خواهد شد. در همین راستا، ایجاد امنیت اقتصادی موجب افزایش امنیت سیاسی و ثبات داخلی خواهد شد.

۹. نتیجه‌گیری

همان‌گونه که در مقاله حاضر تبیین گردید، تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کنار برخی ملاحظات امنیت ملی، هریک می‌تواند دیگری را تضعیف یا تقویت کند. در پژوهش حاضر، پیامدهای امنیتی ورود سرمایه‌گذاری خارجی ارزیابی گردید و متعاقب آن دو رویکرد کلی در رابطه با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، یعنی تأثیرات مثبت و منفی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر امنیت ملی کشور مورد بررسی قرار گرفت. تأمین منافع ملی، مهم‌ترین معیار کشورها در تمام اقدامات آن‌ها در زمینه‌های گوناگون است. در همین راستا، سهم عوامل اقتصادی در اهداف امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را به‌خوبی می‌توان در اسناد بالادستی همچون قوانین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور ملاحظه کرد. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ نیز چشم‌انداز بیست‌ساله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور را تعیین کرده است. در این سند تأکید شده که در تهیه، تدوین و تصویب برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه، این نکته مورد توجه قرار گیرد که شاخص‌های کمی کلان آن‌ها از قبیل نرخ سرمایه‌گذاری، درآمد سرانه، تولید ناخالص ملی، نرخ اشتغال و تورم، کاهش فاصله درآمد میان دهک‌های بالا و پایین جامعه، رشد فرهنگ و آموزش و پژوهش و توانایی‌های دفاعی و امنیتی، باید متناسب با سیاست‌های توسعه و اهداف و الزام‌های چشم‌انداز بیست‌ساله تنظیم و تعیین شود.

امروزه افزایش وابستگی‌های متقابل بین‌المللی به واسطه گسترش تجارت و سرمایه‌گذاری، توسعه بازارهای مالی و کالا و خدمات، جهانی شدن فعالیت‌های بنگاهی و بین‌المللی شدن تولید و تحول نظام‌های مدیریت، از مهم‌ترین جلوه‌های نظام اقتصاد نوین جهانی است. این شرایط جدید، کشورها را به سوی اتخاذ سیاست‌هایی چون کاهش موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای فراروی تجارت، اصلاح نظام‌های ارزی به منظور افزایش انعطاف‌پذیری و قابلیت تبدیل پول‌ها، آزادسازی نظام‌های سرمایه‌گذاری خارجی، ایجاد و توسعه هم‌گرایی‌های منطقه‌ای در حوزه اقتصاد به خصوص تجارت، افزایش مشارکت در نظام تجارت بین‌الملل (سازمان جهانی تجارت)، خصوصی‌سازی اقتصاد و حمایت از توسعه فناوری‌های نوین، سوق داده است.

از بخش‌های ارائه‌شده در مقاله حاضر، این‌گونه می‌توان نتیجه‌گیری نمود که اقتصاد ایران برای توقف اتکاء به صادرات نفت و محصولات خام و تبدیل شدن به اقتصادی مبتنی بر تولید و تجارت رقابت‌مند و پویا، نیاز به تعامل با ترتیبات، نهادها و سازمان‌های بین‌المللی و هماهنگی با قواعد و مقررات حاکم بر بازارهای جهانی در جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد. برای رسیدن به این مطلوب، دو دسته اقدام، یکی در بُعد داخلی و دیگری در بُعد بین‌المللی باید صورت پذیرد. در این راستا، اجزای سیستم ملی نوآوری کشور شامل دولت، بنگاه‌های داخلی، نهادها و مؤسسات خصوصی باید توانمندی‌های لازم را در ابعاد مختلف برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه از طریق به‌کارگیری دیپلماسی فعال اقتصادی داشته باشند و ضروری است ابعاد نرم نهادها، یعنی قوانین و مقررات و رویه‌های مرتبط نیز اصلاح شوند.

با توجه به تاریخچه و روند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سال‌های گذشته و اینکه نگارنده مقاله حاضر، نزدیک به دو دهه در سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران (وزارت اقتصاد) به‌طور عملیاتی در زمینه ورود، جذب و به‌کارگیری سرمایه‌گذاری خارجی فعالیت کارشناسی نموده است، لذا پیشنهادهای در راستای بهبود شرایط جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جمهوری اسلامی ایران به شرح ذیل ارائه می‌نماید:

- تلاش برای توسعه روابط اقتصادی و سرمایه‌گذاری با کشورهای علاقمند به گسترش روابط اقتصادی (روابط برد-برد): چین و روسیه و به‌ویژه کشورهای همسایه از جمله عراق، ترکیه، عمان، قطر و امارات متحده عربی، از کشورهای علاقمند به گسترش روابط با جمهوری اسلامی ایران می‌باشند. در سال‌های اخیر، تعداد زیادی از اتباع کشور افغانستان نیز علاقمند به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های کوچک مقیاس کشور ما بوده‌اند که در اشتغال‌زایی کشور، مفید ارزیابی می‌شوند.

- اهتمام به تقویت دیپلماسی اقتصادی کشور با برنامه‌ریزی مشترک وزارت اقتصاد (به‌ویژه نهاد تخصصی سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران)، وزارت امور خارجه (معاونت اقتصادی) و اتاق بازرگانی ایران در راستای ارتقای سطح همکاری‌های بازرگانی، اقتصادی و سرمایه‌گذاری.

- تأکید بر تشکیل شرکت‌های مشترک در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای اینکه توان مدیریتی و مهارت‌های فنی به واحدهای اقتصادی کشور انتقال یابد و امنیت سرمایه‌گذار به نحوی بیشتر تأمین گردد.

- شناسایی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی، فنی و سرمایه‌ای ایرانیان مقیم خارج از کشور.
- تدوین استراتژی کلان صنعتی و اطلس سرمایه‌گذاری به‌ویژه در استان‌ها، در راستای شناسایی اولویت‌های سرمایه‌گذاری خارجی کشور.

- بهره‌گیری از ظرفیت‌های قانونی مناطق آزاد کشور در توسعه روابط با کشورهای همسایه و منطقه، منجر به وابستگی اقتصادی بیشتر میان ایران و کشورهای همسایه شده و دولت‌های همجوار را ترغیب به حفظ امنیت مناطق مرزی با ایران خواهد کرد تا بتوانند کماکان از منافع تجاری متقابل با کشورمان منتفع شوند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هرچند تحولات اخیر در افزایش رشد جذب سرمایه‌های خارجی در مناطق مختلف قاره آسیا منافی را برای کشورهای در حال توسعه به‌دنبال داشته، اما برخورداری از این منافع برای همه آن‌ها یکسان نبوده است. به نظر می‌رسد امروزه، توسعه مستلزم برنامه‌ریزی‌های داخلی، اهتمام به ظرفیت‌های بین‌المللی و مشارکت کشورهای در حال توسعه در فرآیند جهانی‌شدن است و در این راه، کسب رقابت‌پذیری در سطح بین‌المللی عاملی تعیین‌کننده محسوب می‌شود.

منابع

قرآن کریم.

- ابلاغیه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، (۱۳۹۲). قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir>
- انصاری، احمدرضا (۱۳۷۲). سرمایه‌های فیزیکی خارجی و روش‌های جذب آن. تهران: نشر وزارت اقتصاد.
- بهکیش، محمد مهدی (۱۳۹۵). اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن. تهران: نشر نی، چاپ ششم.
- پوراسماعیلی، علیرضا؛ شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۲). امنیت ملی در حقوق سرمایه‌گذاری خارجی. حقوق خصوصی، دوره ۴۳، شماره ۳.
- تودارو، مایکل (۱۳۷۷). توسعه اقتصادی در جهان سوم. بی‌جا: نشر موسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه، چاپ ششم.
- جعفری، انوش (۱۳۹۱). ابعاد امنیت ملی. تهران: نشر کتاب آوا.
- چشمه‌نور، مرتضی (۱۴۰۱). امنیت در قرآن با رویکردی تفسیری تبیینی. تهران: نشر دانشگاه عالی دفاع ملی.
- خسروی، مرتضی (۱۳۹۶). امنیت در قرآن. تهران: دانشگاه دفاع ملی؛ انتشارات بهار.
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۹). صحیفه نور. تهران: موسسه حفظ آثار امام خمینی، ج ۱۰.
- دهدار، فرزین (۱۳۸۶). نقد و بررسی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- روحانی، حسن (۱۳۸۹). امنیت ملی و نظام اقتصادی ایران. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- ژویارد، پاتریک؛ کارو، دومینیک؛ فلوری، تیبو (۱۳۶۷). مباحثی از حقوق بین‌الملل اقتصادی. ترجمه محمد امامی تلامری. تهران: نشر وزارت اقتصاد.
- سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران (۱۳۹۲). مجموعه مقالات تأمین منابع مالی و سرمایه‌گذاری خارجی. بی‌جا: نشر ماهواره.
- سلیمان خاکسار، عبدالحمید (۱۳۹۰). امنیت ملی اصول و تحولات مفهومی. تهران: دانشگاه دفاع ملی.
- شهابی، سهراب؛ فوهی، فریده، (۱۳۷۴). ملاحظات امنیتی و سیاست خارجی. سیاست خارجی، سال ۹، شماره ۱.
- شیرغلامی، خلیل (۱۴۰۰). سیاست همسایگی جمهوری اسلامی ایران: مبانی اقتصادی. سیاست خارجی، (۳)۳۵.
- ضیایی، سید یاسر؛ ملت، محمدرضا (۱۳۹۹). گردش سرمایه در حقوق بین‌الملل. حقوق اقتصادی، سال ۲۷، شماره ۱۷.
- فراهانی، مریم (۱۳۹۱). اثر نااطمینانی و ریسک بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران. رساله دکتری. دانشگاه اصفهان.
- فیروزآبادی، سید حسن (۱۳۹۱). پایدارسازی امنیت و امنیت پایدار در اسلام. تهران: نشر دانشگاه دفاع ملی.
- کنز‌نشتاین، پیتر (۱۳۹۱). فرهنگ امنیت ملی. ترجمه محمد هادی سمتی. تهران: نشر پژوهش‌گده مطالعات راهبردی.
- کاظمی، هاجر (۱۳۸۴). سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران بعد از ۱۹۹۲ با تأکید بر سرمایه‌گذاری مستقیم اروپایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روابط بین‌الملل، وزارت امور خارجه.

- ماندل، رابرت (۱۳۷۷). *چهره متغیر امنیت ملی*. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: نشر پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- میروسی، علیرضا (۱۳۹۳). *حقوق سرمایه‌گذاری خارجی در چارچوب معاهده دوجانبه سرمایه‌گذاری*. تهران: نشر پردیس.
- وارسته، سعدالله (۱۳۹۵). *سرمایه‌گذاری خارجی و تاثیر آن بر اقتصاد کشور میزبان*. تهران: نشر نیاز دانش.
- Bath, V. (2013). *National security and Chinese Investment policy*. Harvard Business Law Review.
- Dunning, J.H. & Sarianna, M.L. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Economy. Second, Cheltenham UK and Northampton USA*. Edward Elgar publishing Limited.
- Glauco, D. & Kevin, L. (2004). *Foreign Direct Investment and Its Determinants, A look at the past, A view to the future*. In: Foreign Investment in developing countries, by H.S.Kehal. London: Palgrave, Macmillan ltd. Available at:
<https://link.springer.com/content/pdf/bfm:978-0-230-55441-2/1.pdf>
- Morgan, T.H. & Oldenski, L. (2013). *Foreign Direct Investment in the United States: Benefits, Suspicions and risk with special attention to FDI from China* (Vol 100). Peterson Institute for International Economics.